

Sąd Najwyższy
Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
5/2019

BIULETYN
SĄDU NAJWYŻSZEGO
Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

REDAKCJA Eliza Maniewska

WSPÓŁPRACA Daniel Eryk Lach, Ewa Przedwojska

SEKRETARZ REDAKCJI Izabela Twardowska- Mędrek tel. 22 530 83 54

WYDAWCA:

Sąd Najwyższy 00-951 Warszawa, Plac Krasińskich 2/4/6 www.sn.pl

Spis treści

I. UCHWAŁY

Emerytura proporcjonalna (III UZP 9/18).....4

II. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA IZBY

Tezy bieżących orzeczeń (Ewa Przedwojska).....4

III. OPRACOWANIA I ANALIZY

Prof. K. Ślebzak
Emerytura proporcjonalna
(Notatka do sprawy III UZP 9/18).....13

I. UCHWAŁY

Emerytura proporcjonalna

Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 23 maja 2019 r. (III UZP 9/18)

Wysokość emerytury ustalonej zgodnie z art. 9 pkt 4 w związku z pkt 3 Umowy o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki, podpisanej w Warszawie dnia 2 kwietnia 2008 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 46, poz. 374) jest korzystniejsza wtedy, gdy jest wyższa od wysokości emerytury ustalonej wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia zgromadzonych zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej.

J. Iwulski, J. Frańczak, P. Prusinowski, R. Spyt, J. Strusińska-Żukowska, A. Wróbel, Z. Korzeniowski

Sąd Najwyższy podjął uchwałę po rozpoznaniu zagadnienia prawnego przekazanego do rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 13 listopada 2018 r. (II UK 351/17):

„czy wysokość emerytury proporcjonalnej, ustalonej zgodnie z art. 9 ust. 4 w związku z ust. 3 umowy o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki z 2 kwietnia 2008 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 46, poz. 374), jest korzystniejsza tylko wtedy, gdy jest wyższa od wysokości emerytury pełnej, ustalonej wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia zgromadzonych na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej, czy też ubezpieczony może wybrać w Polsce emeryturę proporcjonalną jako korzystniejszą ze względu na amerykańskie przepisy o redukcji świadczeń (Windfall Elimination Provision)?

II. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA IZBY

Ewa Przedwojska

Tezy bieżących orzeczeń

Sprawy z zakresu prawa pracy

Rozwiązanie stosunku pracy bez wypowiedzenia z winy pracownika

Wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2019 r., I PK 12/18
Sędzia spraw. K. Staryk

Nieudowodnienie w procesie przed sądem pracy naruszenia przez pracownika obowiązków w postaci dokonania kradzieży paliwa i właściwego zastosowania przez pracodawcę art. 52 § 1 k.p., uniemożliwiają ponowną ocenę takich zarzutów w sprawie o odszkodowanie z tytułu gwarancji zatrudnienia. Gdy powód został ponadto uniewinniony od zarzutu kradzieży paliwa przez sąd karny pierwszej instancji, umorzenie postępowania na skutek przedawnienia wykroczenia (art. 45 § 1 Kodeksu wykroczeń) przez sąd karny drugiej instancji, nie może być w takiej koincydencji uznane za potwierdzenie kradzieży.

Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2019 r., II PK 334/17
Sędzia spraw. R. Spyt

Transferowanie dokumentów pracodawcy z jego serwera na prywatną pocztę elektroniczną pracownika należy kwalifikować w kontekście naruszenia podstawowych obowiązków pracowniczych nie tylko przez pryzmat tajemnicy przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 419) - art. 100 § 2 pkt 5 k.p., ale także na podstawie oceny, czy zawarte w nich informacje są tego rodzaju, że ich ujawnienie mogłoby narazić pracodawcę na szkodę, stwarzając potencjalną możliwość wykorzystania ich przez podmiot konkurencyjny (art. 100 § 2 pkt 4 k.p.).

Kwalifikacje zawodowe

Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2019 r., III PK 36/18
Sędzia spraw. B. Bieniek

Umowa o podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracownika (art. 103⁴ k.p.), finansowana ze środków Zakładowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, upoważnia zatrudniającego do żądania ich zwrotu w razie ziszczenia się jednej z przesłanek z art. 103⁵ k.p.

Mobbing

Wyrok SN z dnia 26 marca 2019 r., I PK 269/17
Sędzia spraw. D. Miąsik

1. Żądaniem wyznaczającym granice orzekania (art. 321 § 1 k.p.c.) jest żądanie zasądzenia zadośćuczynienia w określonej wysokości, a nie żądanie zasądzenia zadośćuczynienia w określonej wysokości za rozstrój zdrowia wywołany mobbingiem.

2. Działania pracodawcy w ramach przewidzianych normami prawa pracy uprawnień do zarządzania pracownikiem nie wyłącza bezprawności zachowania pracodawcy naruszającego godność pracownika (art. 11¹ k.p. w zw. art. 23 i 24 k.c.).

Związek zawodowy

Wyrok SN z dnia 27 marca 2019 r., II PK 320/17
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Związkowa ochrona zatrudnienia wynika z dokonania wskazania osób podlegających ochronie, a do wskazania przysługuje przewodniczącemu zakładowej organizacji związkowej bądź przewodniczącemu komitetu założycielskiego. Krąg uprawnionych określa wymóg uzyskania przez pracodawcę zgody zarządu zakładowej organizacji związkowej. W przypadku rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia warunk uzyskania zgody zależy od wcześniejszego wskazania pracodawcy osób podlegających ochronie, chyba że rozwiązanie dotyczy osób chronionych z art. 32 ust. 8 ustawy o związkach zawodowych. Inna sytuacja występuje w przypadku wypowiedzenia umowy o pracę, wówczas wskazanie osób podlegających ochronie może nastąpić w okresie wypowiedzenia. Wskazanie osób objętych ochroną wymaga uzyskania przez pracodawcę zgody na rozwiązanie umowy o pracę jako następstwa wypowiedzenia.

Wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2019 r., I PK 10/18
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

1. Na podstawie art. 189 k.p.c. pracodawca nie ma powództwa o ustalenie, że organizacji związkowej nie przysługiwały uprawnienia zakładowej organizacji związkowej.

2. Uprawnienia zakładowej organizacji związkowej zależą od liczby członków, a nie od ujawnienia pracodawcy imion i nazwisk członków tej organizacji (art. 25¹ ustawy z 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych w związku z art. 27 ust. 1 i ust. 2 pkt 5 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych).

Wyrok SN z dnia 21 marca 2019 r., II PK 313/17
Sędzia spraw. K. Staryk

Ochrona działacza związkowego, wynikająca z art. 32 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych, przerwana po utracie wymaganej liczby członków zakładowej organizacji związkowej, ulega reaktywacji i przedłużeniu wymiaru temporalnego o połowę dotychczasowej ochrony, w przypadku połączenia zakładowej organizacji z organizacją międzyzakładową, jeśli ta międzyzakładowa organizacja zakładowa przejęła wszystkie prawa i obowiązki zakładowej organizacji związkowej. Ochrona tego działacza związkowego jest niezależna od ochrony przyznanej innym osobom przez międzyzakładową organizację związkową - do czasu upływu pozostałej

części okresu ochrony (art. 32 ust. 2 ustawy o związkach zawodowych). Pracodawca ma obowiązek uzyskania zgody międzyzakładowej organizacji związkowej na rozwiązanie z tym działaczem związkowym umowy o pracę, jeśli międzyzakładowa organizacja związkowa poinformowała pracodawcę o dokonanej inkorporacji.

Odszkodowanie za bezprawne rozwiązanie stosunku pracy

Uchwała SN z dnia 4 kwietnia 2019 r., III PZP 2/19
Sędzia spraw. P. Prusinowski

W sytuacji, gdy pracodawca wadliwie wypowiedział umowę o pracę, a następnie rozwiązał ją bez wypowiedzenia z naruszeniem przepisów, pracownikowi przysługują roszczenia odszkodowawcze z art. 45 § 1 k.p. w związku z art. 471 k.p. oraz z art. 56 § 1 k.p. w związku z art. 58 k.p., przy uwzględnieniu, że świadczenia te spełniają funkcję kompensacyjną, a zatem w części albo w całości może dojść do zbiegu roszczeń wykluczającego ich kumulację.

Członek służby cywilnej – odprawa pieniężna

Uchwała SN z dnia 23 stycznia 2019 r., III PZP 5/18
Sędzia spraw. K. Rączka

Pracownikowi o statusie członka korpusu służby cywilnej, którego stosunek pracy wygasł na podstawie art. 170 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2016 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowej Administracji Skarbowej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1948), przysługuje odprawa pieniężna na podstawie art. 8 ustawy z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1969).

Związanie sądu cywilnego wyrokiem karnym

Wyrok SN z dnia 9 maja 2019 r., III PK 47/18
Sędzia spraw. Z. Myszka

Sądy orzekające w postępowaniu cywilnym wiążą ustalenia wydanego w sprawie prawomocnego wyroku skazującego tylko co do popełnienia przestępstwa (art. 11 k.p.c.), przeto nie ma przeszkód do dochodzenia roszczeń majątkowych wynikających z osądzonych przestępstw w postępowaniu cywilnym, a w szczególności wtedy, gdy odpowiedzialność cywilna przestępcy - sprawcy szkody nie została w całości ani prawidłowo osądzona w wypadkach ustawowo przewidzianych w postępowaniu karnym (art. 12 k.p.c.).

Okres wypowiedzenia i jego skrócenie

Wyrok SN z dnia 21 lutego 2019 r., I PK 243/17
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Ustawowa norma, że okres wypowiedzenia umowy o pracę obejmujący miesiąc albo jego wielokrotność kończy się w ostatnim dniu miesiąca (art. 30 § 2¹ k.p.) sama w sobie nie powoduje nieważności aneksu do umowy o pracę, w którym strony zgodnie przyjęły, że okres wypowiedzenia skończy się z końcem roku kalendarzowego.

Stosunek pracy - charakter

Wyrok SN z dnia 6 lutego 2019 r., II PK 289/17
Sędzia spraw. M. Pacuda

Zatrudnienie socjalne uregulowane w przepisach ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym z założenia nie ma charakteru zatrudnienia w ramach stosunku pracy.

Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych

Zasiłek macierzyński

Wyrok SN z dnia 23 października 2018 r., I UK 265/17
Sędzia spraw. H. Kiryło

Jeżeli pierwszy okres opieki nad chorym dzieckiem rozpoczął się przed upływem pełnego miesiąca kalendarzowego ubezpieczenia chorobowego z tytułu współpracy w prowadzeniu pozarolniczej działalności, a okres tego ubezpieczenia rozpoczął się po ponad 30-dniowej przerwie od ustania ubezpieczenia chorobowego z innego tytułu (stosunku pracy), to ustalenie podstawy wymiaru zasiłku opiekuńczego powinno nastąpić według zasad wynikających z art. 49 ust. 1 w związku z art. 52 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1368 ze zm.). Jeśli odwołująca się we wszystkich kolejnych miesiącach podlegania ubezpieczeniu chorobowemu pobierała zasiłek opiekuńczy, a przerwy między okresami pobierania tychże zasiłków, jak również przerwa między ostatnim okresem pobierania zasiłku opiekuńczego a początkową datą pobierania zasiłku macierzyńskiego były krótsze niż 3 miesiące, zostały spełnione przesłanki odpowiedniego zastosowania art. 43 w związku z art. 48 ust. 2 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, tj. nieustalania na nowo podstawy wymiaru zasiłku macierzyńskiego, lecz przyjęcia do obliczenia tego zasiłku podstawy wymiaru zasiłku opiekuńczego.

Umowa zlecenia

Wyrok SN z dnia 21 marca 2019 r., II UK 548/17

Sędzia spraw. M. Pacuda

Zawarte w art. 9 ust. 4a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych zastrzeżenie „odsyłające” do ust. 2c tego przepisu powoduje, że zleceniobiorca uprawniony do emerytury lub renty pozostający równocześnie w stosunku pracy nie będzie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia tylko wówczas, gdy wynagrodzenie uzyskiwane przez niego w ramach stosunku pracy osiągnie kwotę co najmniej równą kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę (art. 18 ust. 4 pkt 5a powołanej ustawy).

Ubezpieczenie społeczne – ogólnie

Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2019 r., I UK 28/18

Sędzia spraw. K. Staryk

Umowa o naprawę palet, polegająca na wykonywaniu prostych, powtarzalnych czynności, których jakość wykonania oceniana była zbiorczo i powierzchownie (wizualnie), mimo wypłacania wynagrodzenia w określonej stawce za każdą sztukę naprawionej palety, należało zakwalifikować do umów mieszanych z dominującymi cechami umowy o świadczenie usług (art. 750 k.c.). Z tego względu powodowały one obowiązek zgłoszenia wykonawców usług do ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia zdrowotnego, a także obligowały usługodawcę do zapłacenia adekwatnych składek na te ubezpieczenia (art. 6 ust. 1 pkt 4 oraz art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych).

Świadczenie emerytalno-rentowe

Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2019 r., I UK 420/17

Sędzia spraw. M. Pacuda

Art. 107a, oceniany w związku z art. 180 ustawy emerytalno-rentowej, wyłącza możliwość stosowania przepisów tej ustawy określających warunki nabycia świadczeń, w stosunku do wniosków o ponowne ustalenie prawa do świadczenia, do którego prawo przysługiwało w dniu wejścia w życie tej ustawy.

Praca tymczasowa

Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2019 r., II UK 583/17

Sędzia spraw. J. Kuźniar

Zawieranie sekwencyjnych umów o pracę tymczasową z tym samym pracownikiem przez kolejne agencje pracy tymczasowej kierujące tego pracownika do wykonywania tych samych zadań u tego samego pracodawcy użytkownika formalnie (pozornie) nie sprzeciwia się co prawda wprost przepisom ustawy o zatrudnieniu pracowników tymczasowych, lecz w rzeczywistości zmierza do zrealizowania celu, który jest sprzeczny z celem wprowadzenia regulacji prawnej ograniczającej zatrudnianie pracowników tymczasowych i okres wykonywania przez nich pracy w tej formie zatrudnienia - art. 20 ustawy z dnia 9 lipca 2003 r. o zatrudnieniu pracowników tymczasowych (j.t. Dz.U. z 2018 r., poz. 594 ze zm.).

Składki na ubezpieczenie społeczne

Wyrok SN z dnia 17 stycznia 2019 r., II UK 477/17
Sędzia spraw. B. Bieniek

Spełnienie przesłanki z art. 8 ust. 2a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 300) w postaci wykonywania pracy na rzecz pracodawcy, oznacza możliwość wykorzystania przez pracodawcę w przyszłości korzyści pośrednich, będących efektem pracy pracownika.

Zwrot nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczenia społecznego

Wyrok SN z dnia 7 marca 2019 r., III UK 60/18
Sędzia spraw. J. Strusińska-Żukowska

Za przychód osoby prowadzącej pozarolniczą działalność, o którym mowa w art. 104 ust. 1 i 1a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, uważa się również kwoty pobranego przez tę osobę zasiłku macierzyńskiego (art. 104 ust. 6 tej ustawy).

Umorzenie należności składkowych

Wyrok SN z dnia 21 lutego 2019 r., I UK 439/17
Sędzia spraw. B. Gudowska

Wskazany w art. 1 ust. 10 ustawy z dnia 9 listopada 2012 r. o umorzeniu należności powstałych z tytułu nieopłaconych składek przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność (Dz. U. z 2012 r., poz. 151) warunek nieposiadania na dzień wydania decyzji, o której mowa w ust. 13 pkt 1, składek niepodlegających umorzeniu nie dotyczy zaległości składkowych, które powstały po wydaniu i uprawomocnieniu się decyzji warunkowej, o której mowa w art. 1 ust. 8 tej ustawy. Roczny termin wyznaczony w art. 1 ust. 11 ustawy, liczony od daty uprawomocnienia się decyzji

określającej warunki umorzenia, dotyczy tylko należności niepodlegających umorzeniu, wymagalnych w chwili wydania decyzji określającej warunki umorzenia. Nieopłacone bieżąco składki pochodzące z okresu po wydaniu decyzji o warunkach umorzenia nie są w ogóle brane pod uwagę ani jako podlegające umorzeniu, ani jako niepodlegające umorzeniu. Decyzja ta zamyka okres rozliczeń, bez względu na to, czy należności niepodlegające umorzeniu zostały w niej wyszczególnione.

Umowa o dzieło

Wyrok SN z dnia 7 marca 2019 r., III UK 62/18
Sędzia spraw. R. Spyt

1. Nie jest umową o dzieło (art. 627 k.c.) umowa, której przedmiotem jest wykonywanie przez zainteresowanego w kooperacji wraz z innymi robotnikami czynności prowadzących do stworzenia (odtworzenia) zamkniętej pod względem konstrukcyjnym całości, która stanowi indywidualnie określony i samoistny rezultat tych wspólnych czynności.

2. Ujęcie podstaw kasacyjnych w art. 398³ k.p.c. ma charakter abstrakcyjny, w związku z czym w każdej sprawie muszą być one w sposób właściwy skonkretyzowane. Skuteczne przytoczenie podstawy kasacyjnej wymaga zatem sprecyzowania, które przepisy - oznaczone numerem artykułu, paragrafu (ustępu) ustawy - zostały naruszone, na czym to naruszenie polegało oraz jaki mogło mieć wpływ na wynik sprawy.

Koordinacja systemów zabezpieczenia społecznego

Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2019 r., II UK 576/17
Sędzia spraw. R. Spyt

Wykładni dokonanej w wyroku TSUE z dnia 4 października 2012 r., C-115/11 (LEX nr 1219334), nie płynie wniosek, że art. 14 ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników, osób pracujących na własny rachunek i członków ich rodzin przemieszczających się w obrębie Wspólnoty (Dz. Urz. WE L 149 z 1971 r., s. 2 ze zm.) nie obejmuje (także) osoby, która w ramach jednej umowy o pracę obowiązana jest wykonywać pracę stale w kilku państwach członkowskich (pracę, która cechuje się kolejnym lub naprzemiennym wykonywaniem zadań służbowych w więcej niż jednym państwie członkowskim).

Renta inwalidzka (z tytułu niezdolności do pracy)

Wyrok SN z dnia 31 stycznia 2019 r., I UK 433/17
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Brak rehabilitacji medycznej nie stanowi wystarczającej podstawy domniemania faktycznego uzasadniającego ustalenie odzyskania zdolności pracy (art. 12 i art. 13 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS).

Wypadek przy pracy rolniczej

Wyrok SN z dnia 21 lutego 2019 r., I UK 436/17
Sędzia spraw. B. Gudowska

Zdarzenie mające związek z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, lecz bez związku z pracą rolniczą nie jest wypadkiem chronionym w art. 11 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 6 pkt 1, 3 i 4 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 2336).

Sprawy różne

Apelacja - cofnięcie

Postanowienie SN z dnia 7 lutego 2019 r., I PZ 41/18
Sędzia spraw. R. Spyt

Sprawa o rekompensatę z ustawy z dnia 12 października 2017 r. o świadczeniu rekompensacyjnym z tytułu utraty prawa do bezpłatnego węgla (Dz.U. z 2017 r., poz. 1971) jest sprawą z zakresu prawa pracy i dlatego cofnięcie apelacji przez powoda – z uwagi na treść art. 469 k.p.c. podlega kontroli sądu.

Nieważność postępowania cywilnego

Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2019 r., II UK 504/17
Sędzia spraw. D. Miąsik

Nie zachodzi nieważność postępowania z art. 379 pkt 2 k.p.c., gdy w sprawie o rentę strona reprezentowana jest przed sądami powszechnymi przez polskiego adwokata prowadzącego kancelarię adwokacką w Niemczech i świadczącego w Polsce usługę prawną na podstawie art. 56 TFUE.

Skarga kasacyjna - dopuszczalność

Wyrok SN z dnia 14 marca 2019 r., I UZ 4/19
Sędzia spraw. Z. Korzeniowski

Dopuszczalność skargi kasacyjnej w sprawie o rekompensatę za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach (art. 21 i nast. ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych) ustala się jako różnicę wysokości emerytury z rekompensatą i bez rekompensaty.

III. OPRACOWANIA I ANALIZY

Prof. K. Ślęzak

Emerytura proporcjonalna (Notatka do sprawy III UZP 9/18)

Postanowieniem z dnia 13 listopada 2018 r., Sąd Najwyższy odroczył wydanie orzeczenia i przekazał powiększonemu składowi Sądu Najwyższego do rozstrzygnięcia następujące zagadnienie prawne:

„czy wysokość emerytury proporcjonalnej, ustalonej zgodnie z art. 9 ust. 4 w związku z ust. 3 umowy o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki z 2 kwietnia 2008 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 46, poz. 374), jest korzystniejsza tylko wtedy, gdy jest wyższa od wysokości emerytury pełnej, ustalonej wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia zgromadzonych na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej, czy też ubezpieczony może wybrać w Polsce emeryturę proporcjonalną jako korzystniejszą ze względu na amerykańskie przepisy o redukcji świadczeń (Windfall Elimination Provision)?”

Uzasadnienie postanowienia

Przedstawienie przedmiotowego zagadnienia do rozstrzygnięcia przez powiększony skład Sądu Najwyższego, wynika z pojawienia się rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego, co spowodowało ujawnienie się istotnego zagadnienia prawnego, budzącego poważne wątpliwości, które powinien rozstrzygnąć powiększony skład Sądu Najwyższego. Według pierwszego stanowiska, to ubezpieczeni (świadczeniobiorcy) powinni sami decydować o tym, czy emerytura proporcjonalna jest korzystniejsza niż emerytura pełna w Polsce i dlatego powinni móc wybrać sobie niższą emeryturę proporcjonalną, która jest dla nich korzystniejsza ze względu na amerykańskie przepisy o redukcji świadczeń (Windfall Elimination Provision).

Taki kierunek wykładni przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r., II UK 53/17. Argumentacja jaka została zaprezentowana w tym rozstrzygnięciu, opiera się na następujących stwierdzeniach:

1) Umowa o ubezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki podpisana 2 kwietnia 2008 r. jest normatywnym źródłem prawa (art. 87 i następnie Konstytucji RP, ustawa z 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych). Umowa ma samodzielne znaczenie ze względu na swój przedmiot i zakres regulacji. Podkreśla się to dla stwierdzenia, że nie zajmuje się kwestiami fiskalnymi w Stanach Zjednoczonych Ameryki, w szczególności klauzulą eliminującą zyski monetarne (WEP - Windfall Elimination Provision), stanowiącej część amerykańskiej ustawy emerytalnej (Social Security Act). Skarżący to potwierdza, podając w skardze, że "Amerykańskie przepisy WEP nie zostały wymienione w art. 2 pkt 2 umowy, co oznacza, że nie wchodzą w zakres przedmiotowy umowy".

2) Adresatem umowy są przede wszystkim ubezpieczeni a nie tylko Państwa (Strony umowy). Dobrodziejstwo umowy wynika z wprowadzenia możliwości sumowania okresów ubezpieczenia dla uzyskania prawa do świadczeń. Bezpośrednimi beneficjentami umowy są więc ubezpieczeni. Uzasadnia to stwierdzenie, że regulacja tej materii powinna być jasna i trwała, czyli należy przyjąć, że treść norm prawnych wynika z zapisów literalnych umowy. Czym innym jest więc zapis umowy oraz odpowiadająca mu wykładnia (norma) i czym innym jest interpretacja, która wykracza poza przedmiot regulacji umowy, nie obejmujący jednak "przepisów WEP". Z takim zastrzeżeniem, potencjalne różnice (spory) dotyczące interpretacji umowy, jej stosowania albo zmian umowy, o których mowa w art. 20 i 21 umowy z 2 kwietnia 2008 r., nie powinny przenosić się (rzutować) na wykładnię i stosowanie prawa w indywidualnej sprawie, bazujących jednak na literalnej treści umowy. Tłumaczy to również dlaczego stosowanie reguł interpretacji umów wedle Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r. (art. 31 i nast.) jest zawsze tylko odpowiednie (adekwatne) do przedmiotu regulacji umowy, gdyż reguły te mają walor uniwersalny i odnoszą się do różnych umów Państw (Stron umów), natomiast w tej sprawie umowa obejmuje specjalny przedmiot regulacji;

3) Ze względu na powyższe (pkt 1 i 2) zaskarżonego rozstrzygnięcia nie podważa argumentacja skarżącego odwołująca się do Protokołu z rozmów na temat umowy o zabezpieczeniu społecznym między Stanami Zjednoczonymi a Rzeczpospolitą Polską w Baltimore 26-30 marca 2007 r. (pkt 16) i do pisemnych konsultacji przeprowadzonych w 2013 r. w odniesieniu do interpretacji art. 9 ust. 3 umowy. Rozmowy poprzedzały zawarcie umowy, która od ratyfikacji oraz ogłoszenia stała się samodzielnym źródłem prawa. Podlega zatem wykładni i stosowaniu tak jak akt normatywny (prawa pozytywnego), czyli na podstawie i w granicach jego treści, dyspozycji i przedmiotu regulacji. Konsekwentnie należy stwierdzić, iż zmiana umowy nie odbywa się w drodze interpretacji;

4) O tym, czy ujęta w art. 9 pkt 3 umowy wysokość świadczeń ustalona zgodnie z punktem 4 tego artykułu jest korzystniejsza nie decyduje ostatecznie organ rentowy. Sprawy by nie było, gdyby było napisane, że chodzi wówczas o świadczenie większe czyli nominalnie wyższe. Rację ma Sąd powszechny, że

przymiotnik "korzystniejsza" nie oznacza tylko (nie jest synonimem) większa (wyższa). Prima facie może się wydawać, że powinna decydować wartość nominalna, wszak taki jest punkt wyjścia i metoda obliczenia polskiego świadczenia (kwota bazowa, podstawa wymiaru, okresy składkowe i nieskładkowe a ostatecznie rzeczywista kwota świadczenia na podstawie stosunku polskich okresów do sumy wszystkich okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa obu Stron). Dopełnieniem takiego algorytmu powinien być wówczas zapis w art. 9 pkt 3 in fine, że emerytura proporcjonalna wyłącza prawo do emerytury pełnej (niezależnej) wtedy, gdy emerytura proporcjonalna jest większa, czyli kwotowo (wszak chodzi o świadczenie pieniężne) jest wyższa. Tymczasem wysokość emerytury proporcjonalnej ocenia się w aspekcie jej korzystniejszości a nie sumy nominalnej (wyższej kwoty).

5) Znaczenie zwrotu "chyba że wysokość świadczeń... jest korzystniejsza" nie może być ograniczone tylko do wartości nominalnych (kwotowych) świadczeń. Nie wyznacza zatem granicy regulacji z art. 9 pkt 3 i 4 umowy i jej wykładni. Semantycznie świadczenie korzystniejsze to nie zawsze świadczenie wyższe kwotowo. O korzystniejszości wysokości świadczenia decyduje całokształt sytuacji ubezpieczonego i dlatego to on ostatecznie może decydować, która wysokość świadczenia jest dla niego korzystniejsza. Prymat wykładni gramatycznej ma swe uzasadnienie właśnie ze względu na przedmiot regulacji. Kwestię tę właściwie ujął i rozważył Sąd powszechny w zaskarżonym wyroku. Oznacza to, że wybór świadczenia należy do ubezpieczonego, gdyż skarżący niezasadnie zawęża ten wybór do świadczenia wyższego. Ubezpieczony ma więc prawo wnioskować o emeryturę proporcjonalną kierując się nawet indywidualnym interesem, a więc i tym, że część wypłacana z systemu amerykańskiego będzie dla niego korzystniejsza aniżeli całość wypłaty z systemu polskiego;

6) Polska ustawa emerytalna stanowi w art. 8, że przy ustalaniu prawa do emerytury i renty oraz przy obliczaniu ich wysokości uwzględnia się okresy ubezpieczenia za granicą, jeżeli tak stanowią umowy międzynarodowe. Chodzi więc o emeryturę od polskiej instytucji i uwzględnienie (sumowanie) okresu ubezpieczenia za granicą. Z pozycji ustawy wynika więc tylko sama możliwość sumowania okresów a nie warunek, że efekt sumowania (wynik) albo jego dopuszczalność w określonym wariantcie uzależnione są od regulacji wewnętrznej drugiego państwa Strony umowy. Znaczenie ma wszak świadczenie emerytalne określone w polskiej ustawie i realizowane przez krajową instytucję. W krajowym systemie emerytalnym nie jest wykluczony wybór świadczeń. Z umowy z 2 kwietnia 2008 r. nie wynika, że świadczenie wybrane przez ubezpieczonego jest realizowane (wypłacane), tylko wtedy gdy jest kwotowo wyższe (por. art. 97 ustawy emerytalnej). W krajowym porządku mamy więc pewien standard prawa wyboru świadczenia, który w świetle wyżej przedstawionej argumentacji nie jest wyłączony na gruncie umowy dwustronnej z 2 kwietnia 2008 r.

Przeciwnie stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 kwietnia 2018 r., II UK 62/17. Swoje stanowisko oparł m.in. na następującej argumentacji:

1) W polskim prawie ubezpieczeń społecznych, zasadę "korzystności" prawa do kilku zbiegających się świadczeń, jeżeli odnosi się ona do świadczeń "przewidzianych w ustawie" o emeryturach i rentach lub w innych aktach polskiego prawa ubezpieczeń społecznych, zawsze ustala się według ustawowego kryterium świadczenia "wyższego", tj. wyliczonego w wyższej wysokości jednego ze zbiegających się świadczeń, lub (w znaczeniu alternatywy rozłącznej) jako świadczenie wybrane przez zainteresowanego (art. 95 ustawy o emeryturach i rentach). Ten przepis został wadliwie oceniony jako "martwy" nie tylko dlatego, że reguluje on wyłącznie zbieg prawa do polskich świadczeń z ubezpieczeń społecznych, przeto nie znajdował zastosowania przy osądzie sporu dotyczącego zbiegu polskiej emerytury ze świadczeniem zagranicznym (emeryturą pobieraną przez ubezpieczonego w USA), ale przede wszystkim dlatego, że w razie zbiegu prawa do polskiej emerytury lub renty oraz do świadczeń o charakterze emerytalnym lub rentowym przysługujących z instytucji zagranicznych, świadczenia krajowe (polskie) wypłaca się w wysokości określonej według przepisów prawa polskiego, jeżeli (w znaczeniu "chyba że") umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej (art. 97 ustawy o emeryturach i rentach).

2) Wprawdzie art. 9 ust. 4 Umowy nie wyklucza wprost opcji skorzystania przez uprawnionego z możliwości wyboru i wyliczenia polskiej emerytury w wysokości "proporcjonalnej", zwłaszcza wtedy, gdy z postanowień wspólnych tej Umowy (art. 7), z zastrzeżeniem innych jej postanowień i według przepisów prawa jednej Strony warunkiem nabycia prawa do świadczeń jest zgromadzenie okresów ubezpieczenia, to instytucja właściwa tej Strony uwzględnia okresy ubezpieczenia przebyte zgodnie z przepisami drugiej Strony, chyba że takie okresy się nakładają (ust. 1). Równocześnie, z tych "innych postanowień" Umowy stosowanych w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych wynika, że jeżeli osoba ma okres ubezpieczenia amerykańskiego, obejmujący co najmniej sześć kwartałów, ale nie ma wystarczających okresów ubezpieczenia do spełnienia warunków nabycia prawa do świadczeń zgodnie z przepisami Stanów Zjednoczonych, to instytucja właściwa tego państwa uwzględni do celów ustalenia prawa do świadczeń zgodnie z tym artykułem, okresy ubezpieczenia uznane zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej, które nie pokrywają się z okresami ubezpieczenia z uznanymi zgodnie z przepisami Stanów Zjednoczonych (art. 8 ust. 1) i wtedy wyliczy proporcjonalną kwotę Podstawowego Ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa Stanów Zjednoczonych (ust. 3). Równocześnie jednak istotna jest regulacja art. 8 ust. 4 Umowy, która stanowi, że wynikające z "ustępu 1" jej art. 8 - prawo do świadczenia wyliczonego proporcjonalnie, wygasa wraz z osiągnięciem okresów ubezpieczenia wystarczających, zgodnie z przepisami prawa Stanów Zjednoczonych, wtedy ustalenie prawa równego lub wyższego świadczenia następuje bez konieczności odwoływania się do postanowień ustępu 1

niniejszego artykułu, tj. bez potrzeby uwzględniania okresów ubezpieczenia przebytych w RP.

3) Podobne reguły obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli jej przepisy uzależniają prawo do świadczeń od zgromadzenia wymaganych okresów ubezpieczenia, to okresy zgromadzone w tym samym zawodzie lub w konkretnym zatrudnieniu w Stanach Zjednoczonych są uwzględniane przez instytucję właściwą RP (art. 9 ust. 1 Umowy), ale tylko wtedy, gdy zgodnie z przepisami prawa polskiego ubezpieczony nabywa prawo do świadczeń dopiero po zsumowaniu okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa obu Stron, instytucja właściwa RP przyznaje i wylicza wysokość polskiego świadczenia proporcjonalnie według reguł art. 9 ust. 4 pkt a. i b Umowy.

4) Taki stan prawny oznacza, że ustalenie świadczenia w systemie i wysokości świadczenia proporcjonalnego może nastąpić tylko wtedy, gdyby nabycie emerytury nie byłoby możliwe bez zsumowania niepokrywających się okresów ubezpieczenia przebytych w obu tych państwach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2017 r., I UK 310/16, LEX nr 2389583).

5) Nie można jednak całkowicie wykluczyć skorzystania z opcji wyboru i wyliczenia świadczenia proporcjonalnego w polskim porządku prawnym, gdyby ubezpieczony nabył świadczenie wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia przebytych w Polsce, gdyby po ich zsumowaniu z okresami przebytymi w USA wyliczone przez polską instytucję właściwą świadczenie według przepisów prawa RP okazało się korzystniejsze w znaczeniu wyższej jego wysokości lub "wybrane" przez uprawnionego dla uznanych przez niego innych celów, np. podatkowych, tyle że w prawie polskim, a nie "obcym", w które sądy polskie nie powinny ingerować.

6) Sąd Najwyższy miał na uwadze, że występujące w spornym zakresie kontrowersje interpretacyjne stały się przedmiotem pisemnego kontaktu strony amerykańskiej z dnia 6 lutego 2013 r. skierowanego do polskiego Departamentu Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej "w celu potwierdzenia rozumienia art. 9 ust. 3 umowy o zabezpieczeniu społecznym między USA a Polską", z odwołaniem się do stanowiska polskich negocjatorów, że "świadczeniobiorcy zawsze otrzymują wyższą możliwą do obliczenia polską kwotę świadczenia, czy jest to wyłącznie polskie świadczenie krajowe, czy jest to polskie świadczenie pro rata oparte na systemach zabezpieczenia społecznego więcej niż jednego państwa", uznając, że ta informacja potwierdza takie wspólne rozumienie (uzgodnienie) postanowienia art. 9 ust. 3 Umowy.

7) W tej kwestii Sąd Najwyższy dodatkowo miał na uwadze, że wszelkie spory, dotyczące interpretacji lub stosowania Umowy, są rozstrzygane w drodze konsultacji "między władzami właściwymi" (art. 20 Umowy), co już oznaczało, że sądy polskie nie miały jurysdykcji do dokonania zaskarżonej kontrowersyjnej interpretacji art. 9 pkt 3 Umowy także dlatego, że zdarzenia mające wpływ na prawo, zmniejszenie lub wysokość świadczeń, które miały miejsce na terytorium jednej ze Stron umowy, są uwzględniane, tak jakby miały miejsce na terytorium

drugiej Strony (art. 7 ust. 2). Taki stan rzeczy wykluczał i dyskwalifikował zaskarżoną kontrowersyjną ocenę cechy korzystności niższej wysokości polskiej emerytury "proporcjonalnej" w porównaniu do wypłacanej ubezpieczonemu polskiej emerytury w wyższej ("pełnej") wysokości, której dokonały Sądy obu instancji, bez ustalenia konkretnej potencjalnej redukcji pobieranej przez ubezpieczonego emerytury w USA, z wysoce prawdopodobnym naruszeniem amerykańskich rygorów zawartych w przepisach o redukcji świadczeń (Windfall Elimination Provisions, WEP), które wywołały wyżej ujawniony kontakt strony amerykańskiej.

8) Sporna ocena korzystności niższej wysokości polskiej emerytury proporcjonalnej, o której mowa w art. 9 ust. 3, jest ustalana zgodnie z punktem 4 tego artykułu, nie może pomijać tego, że polska emerytura w zbiegu ze świadczeniem USA jest wypłacana w wysokości określonej w prawie polskim (art. 97 ustawy o emeryturach i rentach), bez prawa "wyboru" przez uprawnionego niższego polskiego świadczenia proporcjonalnego. Wybór jednego ze zbiegających się świadczeń w niższej wysokości jest możliwy tylko w przypadku zbiegu prawa do krajowych świadczeń emerytalnych lub rentowych (art. 95 ust. 1 tej ustawy). Natomiast w razie zbiegu prawa do polskiej emerytury ze świadczeniem przysługującym z instytucji zagranicznej - krajowa emerytura jest co do zasady wypłacana w wysokości określonej w polskiej ustawie o emeryturach i rentach (art. 97 ustawy). Ustalenie polskiej emerytury jest zdarzeniem, które może wpływać na prawo, zmniejszenie, zawieszenie lub wysokość świadczeń przysługujących ubezpieczonemu w Stanach Zjednoczonych, przeto ustalenie prawa i wysokości polskiej emerytury jest uwzględniane, tak jakby miało miejsce na terytorium drugiej Strony (art. 7 ust. 2 umowy). Ujawnione wyżej okoliczności łącznie oznaczały, że ustalenie polskiej emerytury w wyższej ("pełnej") wysokości wypłacanej na podstawie przepisów prawa polskiego (art. 97 ustawy o emeryturach i rentach) albo we wnioskowanej przez uprawnionego jako "korzystniejszej" niższej proporcjonalnej wysokości tego świadczenia (art. 9 pkt 3 i 4 umowy z dnia 2 kwietnia 2008 r. o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki, Dz. U. z 2009 r. Nr 46, poz. 374) nie może prowadzić do wyłączenia, ograniczenia ani korygowania przepisów prawa Stanów Zjednoczonych o redukcji zbiegających się amerykańskich i zagranicznych (w tym polskich) świadczeń emerytalnych lub rentowych (Windfall Elimination Provisions, art. 7 ust. 2 tej Umowy), do czego zmierzał ubezpieczony, utrzymując, że "w sytuacji przyznania mu polskiej emerytury nieproporcjonalnej, może dojść do obniżenia jego emerytury w USA".

Analiza zagadnienia prawnego

Prawną podstawę kontrowersji stanowi art. 9 pkt 3 i 4 umowy z dnia 2 kwietnia 2008 r. między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki (Dz. U. z 2009 r. Nr 46, poz. 374 – dalej jako Umowa). Wynika z niego, że:

- a) pkt 3 – „Jeżeli, zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej, prawo do świadczeń powstaje bez uwzględniania okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa Stanów Zjednoczonych, instytucja właściwa przyznaje świadczenia i ustala ich wysokość wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia zgromadzonych na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że wysokość świadczeń ustalona zgodnie z punktem 4 niniejszego artykułu jest korzystniejsza”;
- b) pkt 4 – „Jeżeli, zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej, ubezpieczony nabywa prawo do świadczeń po zsumowaniu okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa obu Stron, instytucja właściwa:
- a. ustala teoretyczną kwotę świadczenia, jakie zostałyby przyznane, gdyby wszystkie okresy ubezpieczenia były zgromadzone na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej,
 - b. na podstawie teoretycznej kwoty świadczenia, o której mowa pod literą a niniejszego punktu, ustala rzeczywistą kwotę świadczenia na podstawie stosunku okresów ubezpieczenia zgromadzonych zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej do sumy wszystkich okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami obu Stron.”

Analizę zagadnienia prawnego rozpocząć należy od ustalenia zakresu zastosowania powyższego unormowania, zwłaszcza w świetle jego językowego brzmienia. Chodzi zwłaszcza o użycie w liczbie mnogiej, słowa „świadczeń”, co mogłoby sugerować możliwość porównywania w szerszym kontekście świadczeń przyznawanych zarówno na podstawie przepisów prawa amerykańskiego, jak i polskiego.

Po pierwsze zauważyć trzeba, że użycie tej formy fleksyjnej wynika z ogólnego charakteru całego art. 9 Umowy, który dotyczy wszystkich, potencjalnie możliwych świadczeń, jakie realizowane są przez Rzeczpospolitą Polską. Wskazuje na to zresztą sam tytuł analizowanego artykułu („Świadczenia Rzeczypospolitej Polskiej”). Z punktu widzenia celu regulacji oraz potencjalnie, szerokiego zakresu zastosowania, nie dziwi więc, że posłużono się liczbą mnogą. Jest to zresztą typowa praktyka redagowania przepisów zawartych w umowach międzynarodowych, które z reguły są bardzo ogólne i abstrakcyjne. Z tego też względu swoiste są zasady interpretacji takich umów. Mówi się o tym przykładowo w Konwencji Wiedeńskiej o Prawie Traktatów sporządzonej w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990 r., Nr 74, poz. 439 ze zm. – dalej jako „Konwencja”). W art. 31 ustanawia się ogólną regułę interpretacji, zgodnie z którą Traktat należy interpretować w dobrej wierze, zgodnie ze zwykłym znaczeniem, jakie należy przypisywać użytym w nim wyrazom w ich kontekście, oraz w świetle jego przedmiotu i celu. Dla celów interpretacji traktatu kontekst obejmuje, oprócz tekstu, łącznie z jego wstępem i załącznikami: a) każde porozumienie dotyczące traktatu, osiągnięte między wszystkimi stronami w związku z zawarciem traktatu; b) każdy dokument sporządzony przez jedną lub więcej stron w związku z zawarciem traktatu, przyjęty przez inne strony jako dokument odnoszący się do traktatu. Łącznie z kontekstem należy brać pod również pod uwagę: a) każde późniejsze porozumienie między stronami, dotyczące interpretacji traktatu lub stosowania jego postanowień; b)

każdą późniejszą praktykę stosowania traktatu, ustanawiającą porozumienie stron co do jego interpretacji; c) wszelkie odpowiednie normy prawa międzynarodowego, mające zastosowanie w stosunkach między stronami. Specjalne znaczenie należy natomiast przypisywać wyrazowi wówczas, gdy ustalono, że taki był zamiar stron. Z kolei z art. 32 Konwencji wynika, że można odwoływać się do uzupełniających środków interpretacji, łącznie z pracami przygotowawczymi do traktatu oraz okolicznościami jego zawarcia, aby potwierdzić znaczenie wynikające z zastosowania art. 31 Konwencji lub aby ustalić znaczenie, gdy interpretacja oparta na art. 31: a) pozostawia znaczenie dwuznacznym lub niejasnym albo b) prowadzi do rezultatu wyraźnie absurdalnego lub nierozsądnego.

W kontekście art. 9 pkt 3 i 4 Umowy, nie chodzi jednak w pierwszej kolejności o użyte w pkt 3 wyrażenie odnoszące się do „korzystności” (o czym poniżej), ale o ustalenie treści tego przepisu w kontekście danej sprawy. W odniesieniu do konkretnego świadczenia (tutaj emerytury), przepis otrzymywałby następujące brzmienie:

- a) pkt 3 – „Jeżeli, zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej, prawo do świadczenia (emerytury) powstaje bez uwzględniania okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa Stanów Zjednoczonych, instytucja właściwa przyznaje świadczenie (emeryturę) i ustala jego (jej) wysokość wyłącznie na podstawie okresów ubezpieczenia zgromadzonych na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że wysokość świadczenia (emerytury) ustalona zgodnie z punktem 4 niniejszego artykułu jest korzystniejsza”;
- b) pkt 4 – „Jeżeli, zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej, ubezpieczony nabywa prawo do świadczenia (emerytury) po zsumowaniu okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami prawa obu Stron, instytucja właściwa:
 - a. ustala teoretyczną kwotę świadczenia (emerytury), jakie (jaka) zostałyby przyznane, gdyby wszystkie okresy ubezpieczenia były zgromadzone na podstawie przepisów prawa Rzeczypospolitej Polskiej,
 - c. na podstawie teoretycznej kwoty świadczenia (emerytury), o którym (której) mowa pod literą a niniejszego punktu, ustala rzeczywistą kwotę świadczenia (emerytury) na podstawie stosunku okresów ubezpieczenia zgromadzonych zgodnie z przepisami prawa Rzeczypospolitej Polskiej do sumy wszystkich okresów ubezpieczenia zgodnie z przepisami obu Stron.”

Mając na względzie powyższe, zakres zastosowania analizowanej regulacji (w kontekście określenia przedmiotu porównania) wydaje się jasny. Zawarta bowiem w pkt 3 in fine klauzula korzystności ma następujące brzmienie: „chyba że wysokość świadczenia (emerytury) ustalona zgodnie z punktem 4 niniejszego artykułu jest korzystniejsza”. Porównaniu podlega zatem świadczenie (emerytura) ustalona w oparciu o pkt 3 (na potrzeby dalszych rozważań nazywana „emeryturą samodzielną”) ze świadczeniem (emeryturą) obliczaną na podstawie pkt 4 (na potrzeby dalszych rozważań nazywana „emeryturą proporcjonalną”). Porównywane jest jednak to samo świadczenie, tyle że obliczane na dwa różne sposoby. Porównaniu nie podlega zatem

świadczenie (emerytura) polska ze świadczeniem (emeryturą) amerykańską, bądź suma tych świadczeń w przypadku różnego obliczenia świadczenia polskiego. Nie wywołuje również wątpliwości, co podlega porównaniu. W pkt 3 mowa jest bowiem o „wysokości świadczeń” (w konkretnej sprawie „wysokości świadczenia”. Użycie słowa „wysokość” wyraźnie wskazuje na nominalną wartość. Kwestię korzystności świadczenia (emerytury) ustalonej w oparciu o pkt 3 oraz na podstawie pkt 4 należy zatem rozpatrywać wyłącznie przez pryzmat wzajemnej relacji wysokości świadczenia samodzielnego do wysokości świadczenia proporcjonalnego. Logicznie rzecz ujmując, nie jest bowiem możliwe inne porównanie jednego świadczenia przez pryzmat dwóch sposobów jego ustalania (algorytmu jego obliczania), aniżeli w kontekście tego, która metoda prowadzi do wyższego wyniku (a zatem które świadczenie jest wyższe). Tym samym do wyboru świadczenia korzystniejszego w rozumieniu art. 9 pkt 3 in fine dochodzi przez porównanie wysokości tego samego świadczenia, lecz ustalanego na dwa sposoby. Świadczenie korzystniejsze jest zawsze świadczeniem wyższym i takie jest też w praktyce wypłacane. Językowa oraz logiczna analiza art. 9 pkt 3 i 4 Umowy prowadzi więc do jednoznacznego wniosku, że kryterium korzystności odnosi się do nominalnego aspektu prawa do tego samego świadczenia, tyle że ustalanego w różny sposób.

Na takie rozumienie art. 9 pkt 3 Umowy wskazywały również jej strony. Wspomina się o tym w sprawie II UK 62/17. W 2013 r. doszło do pisemnego kontaktu strony amerykańskiej (z dnia 6 lutego 2013 r.) skierowanego do polskiego Departamentu Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej „w celu potwierdzenia rozumienia art. 9 ust. 3 umowy o zabezpieczeniu społecznym między USA a Polską”, z odwołaniem się do stanowiska polskich negocjatorów, że „świadczeniobiorcy zawsze otrzymują wyższą możliwą do obliczenia polską kwotę świadczenia, czy jest to wyłącznie polskie świadczenie krajowe, czy jest to polskie świadczenie pro rata oparte na systemach zabezpieczenia społecznego więcej niż jednego państwa”, uznając, że ta informacja potwierdza takie wspólne rozumienie (uzgodnienie) postanowienia art. 9 ust. 3 Umowy. Normatywne znaczenie przedmiotowego uzgodnienia wynika z treści art. 20 Umowy, tyle że nie doszło do wyłączenia jurysdykcji krajowej (tak jak twierdzi SN w sprawie II UK 62/17), ale do wykładni autentycznej art. 9 pkt 3 Umowy, która wprawdzie nie jest wiążąca dla sądu, ale w kontekście celu umowy międzynarodowej jako źródła prawa w rozumieniu art. 87 Konstytucji nie może zostać pominięta w procesie stosowania Umowy. Warto jednak zaznaczyć, że argumentacja prezentowana w niniejszej notatce nie opiera się na charakterze dokonanej wykładni (gdyż ona tylko dodatkowo potwierdza obowiązek wypłaty świadczenia wyższego), ale na konieczności porównania wysokości świadczenia (emerytury) samodzielnej ze świadczeniem (emeryturą) proporcjonalną i wyboru świadczenia wyższego jako korzystniejszego w rozumieniu art. 9 pkt 3 Umowy. W tym świetle można mieć wątpliwości co do treści pytania przedstawionego przez Sąd Najwyższy. Zakłada ono bowiem, że korzystniejsza może być niższa wysokość świadczenia, tyle że nie jest to korzystność relatywizowana do świadczeń wymagających porównania na podstawie art. 9 pkt 3 Umowy, ale korzystność relatywizowana do okoliczności prawnych wynikających z amerykańskiego systemu

prawnego, a zatem do skutków jakie zastosowanie Umowy wywołuje na gruncie prawa amerykańskiego (o czym w dalszej części).

Podstawowy problem w sprawie, wydaje się, że związany jest jednak z czymś innym. Zastosowanie art. 9 pkt 3 i 4 Umowy do emerytur ustalanych na podstawie przepisów prawa polskiego (tutaj ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, j.t. Dz. U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm. – dalej jako „ustawa emerytalna”) prowadzi do wniosku, że wysokość emerytury samodzielnej (tj. obliczonej w oparciu o pkt 3) jest zawsze wyższa, aniżeli wysokość emerytury proporcjonalnej z ust. 4. W praktyce nie ma zatem możliwości nabycia wyższe emerytury proporcjonalnej. *Prima facie*, rację ma Sąd Apelacyjny w Warszawie (wyrok z dnia 8 września 2016 r., III AUa 206/15), że zapis „(...)chyba że wysokość świadczeń ustalona zgodnie z punktem 4 niniejszego artykułu jest korzystniejsza” „jest martwy”, tyle że nie chodzi tutaj, tak jak wywodzi Sąd Apelacyjny o stosowanie art. 95 ustawy emerytalnej, ale o stosowanie Umowy.

W takiej sytuacji powstaje zatem pytanie, czy przedmiotowa okoliczność (tj. brak możliwości nabycia emerytury proporcjonalnej wyższej, aniżeli emerytura samodzielna) przemawia za przyjęciem innego rozumienia korzystności (tak Sąd Apelacyjny w Warszawie oraz SN w wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r., II UK 53/17). Z punktu widzenia teorii norm, przypomina to sytuację podobną do tej, w której stwierdza się istnienie tzw. norm pustych, zbędnych, niezawierających żadnej treści normatywnej. W analizowanej sprawie spowodowane jest to jednak uwarunkowaniami wynikającymi z treści norm prawa polskiego. Za otwartą w tym miejscu pozostawiam natomiast kwestię, czy przy ewentualnej zmianie prawa możliwe byłoby przyjęcie przez ustawodawcę przepisów, w wyniku których emerytura proporcjonalna byłaby wyższa, aniżeli samodzielna. Moim zdaniem jest to bardzo mało prawdopodobne (być może ze względu na brak wystarczającej wyobraźni), ze względu na to, że świadczenie samodzielne i proporcjonalne zawsze liczone jest według tego samego wzoru (określanego w prawie krajowym), tyle że świadczenie proporcjonalne stanowi jego część (ustalaną w proporcji krajowych i zagranicznych okresów ubezpieczenia). W moim przekonaniu nie jest to jednak typowa norma pusta, gdyż analizowana regulacja podlega wykładni, tj. daje się ustalić jednoznaczną normę postępowania, tyle że jej zastosowanie zawsze prowadzi do tego samego rezultatu. *De lege lata*, wyrażenie zawarte w art. 9 pkt 3 in fine Umowy jest zatem aktualnie zbędne, lecz trzeba zauważyć, że tego typu regulacje są akurat projektowane po to, aby obejmować potencjalnie wszystkie możliwe (sposoby) algorytmy liczenia wysokości świadczenia. Tym samym zasadne staje się przeanalizowanie ogólnych reguł ustalania prawa do emerytury samodzielnej i proporcjonalnej wynikają z zasad ogólnych zawartych w analizowanej Umowie.

Zgodnie z art. 7 ust. 1, z zastrzeżeniem innych postanowień niniejszej Umowy, jeżeli według przepisów prawa jednej Strony warunkiem nabycia prawa do świadczeń jest zgromadzenie okresów ubezpieczenia, instytucja właściwa tej Strony uwzględnia okresy ubezpieczenia przebyte zgodnie z przepisami prawa drugiej Strony, chyba że takie okresy nakładają się na siebie. Generalną zasadą jest zatem uwzględnianie zagranicznych okresów ubezpieczenia dla nabycia prawa do świadczenia, chyba że

inne przepisy umowy stanowią inaczej. W tym zakresie zastosowanie znajduje art. 9 pkt 3 oraz 4 Umowy. Co do zasady ustala się więc świadczenie (tutaj emeryturę) samodzielnie. Dopiero w przypadku, gdy do nabycia prawa konieczne jest uwzględnienie zagranicznych okresów, ustala się emeryturę proporcjonalną (na podstawie art. 9 pkt 4 Umowy). Innymi słowy, jeśli do nabycia prawa do świadczenia (emerytury) nie jest wymagane uwzględnienie zagranicznych okresów ubezpieczenia, to emerytury proporcjonalnej nie ustala się. Taka idea leży u podstaw analizowanej Umowy, czego wyrazem może być także art. 8 ust. 4 Umowy, określający reguły ustalania świadczeń z systemu amerykańskiego. Wynika z niego, że prawo do świadczenia ze Stanów Zjednoczonych, wynikające z ust. 1 niniejszego artykułu (a zatem świadczenie proporcjonalne) wygasa wraz z osiągnięciem okresów ubezpieczenia wystarczających, zgodnie z przepisami prawa Stanów Zjednoczonych, do ustalenia prawa do równego lub wyższego świadczenia bez konieczności odwoływania się do postanowień ust. 1 niniejszego artykułu. Świadczenie proporcjonalne wypłacane jest zatem tak długo, jak długo nie nabeździe się prawa do świadczenia samodzielnego.

Dla porządku trzeba również dodać, że z punktu widzenia możliwości realizacji emerytury samodzielnej albo emerytury proporcjonalnej, nie ma zastosowania art. 95 ustawy emerytalnej, gdyż przepis ten dotyczy zbiegu prawa do kilku świadczeń krajowych (wówczas wypłaca się świadczenie wyższe lub wybrane przez zainteresowanego). Nie obejmuje on zakresem zastosowania Umowy.

Reasumując, odrzucić należy tę interpretację, która zezwala na wybór świadczenia przez ubezpieczonego w zależności od tego, które uzna on za korzystne. Z analizowanej Umowy swoboda taka nie wynika. Korzystność jest bowiem odnoszona, o czym była mowa wyżej, wyłączenie do tego samego świadczenia, które obliczane jest na dwa różne sposoby (jako świadczenie samodzielne oraz proporcjonalne). Dlatego kwestii korzystności nie można oceniać przez pryzmat skutków, jakie w sferze prawa amerykańskiego (Windfall Elimination Provision – dalej jako WEP) wywołuje przyjęta wykładnia art. 9 pkt 3 i pkt 4 Umowy. Po pierwsze regulacje WEP nie są przedmiotem Umowy, co powoduje, że nie są w Polsce źródłem obowiązującego prawa. Treść tych regulacji nie może być zatem brana pod uwagę, przy wykładni Umowy. Po drugie regulacje WEP nie prowadzą do redukcji (zmniejszenia świadczenia) w każdym przypadku. Kwestie dotyczące skutków stosowania WEP zostały obszernie przedstawione w piśmie Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 marca 2017r. do Pani Marii Koc, Wicemarszałek Senatu RP (https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatoswiadczenia/804/09_034_787_MRPPS_1_odp.pdf). Amerykańskie przepisy o obniżaniu wysokości świadczeń amerykańskich stosuje się do osób pobierających pełną amerykańską emeryturę lub rentę i podobne pełne świadczenie z innego systemu, na podstawie opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne, bez względu na to, czy jest zawarta umowa dwustronna o zabezpieczeniu społecznym, czy też nie. Zasada ta dotyczy w równym stopniu obywateli amerykańskich, polskich, jak też obywateli innych państw i to bez względu na to, czy USA łączą z tymi państwami stosowne umowy. Przepisy WEP wyłączają stosowanie redukcji wysokości amerykańskich świadczeń, takich jak: renty

rodzinne, częściowe emerytury i renty (przyznawane z zastosowaniem umów dwustronnych), a także do świadczeń przyznanych osobom, które opłacały składki na zabezpieczenie społeczne w USA przez co najmniej 30 lat, a ich wynagrodzenie roczne nie było niższe niż określone dla poszczególnych lat kalendarzowych. Co do zasady natomiast, przedmiotowe unormowania przewidują zmniejszenie wysokości pełnej amerykańskiej emerytury lub renty inwalidzkiej osobie, która: a) osiągnęła wiek 62 lat życia po 1985 r.; b) ma prawo do pełnych świadczeń amerykańskich za okresy ubezpieczenia przebyte w USA w wymiarze co najmniej 10 lat (ale krótszym niż 30) oraz c) nabyła prawo do pełnej emerytury lub renty za okresy zatrudnienia, z tytułu którego nie zostały odprowadzone składki na ubezpieczenie społeczne do systemu amerykańskiego.

W końcu zauważyć trzeba, że problem domagania się wypłaty emerytury proporcjonalnej jest m.in. wynikiem różnej siły nabywczej waluty polskiej i amerykańskiej, relacji obu walut względem siebie, jak również różnic pomiędzy wysokością emerytur w obu krajach. Idea redukcji świadczeń jest znana również w polskiej ustawie emerytalnej. Podobnie rzecz się przedstawia na gruncie regulacji WEP. W praktyce oznacza to, że suma obu emerytur (tzn. polskiej samodzielnej oraz amerykańskiej zmniejszonej) jest mniejsza, aniżeli wysokość emerytury amerykańskiej przed zmniejszeniem oraz proporcjonalnej emerytury polskiej. Taka sytuacja nie występuje w przypadku pobierania polskiej emerytury proporcjonalnej (niższej), gdyż wówczas nie dochodzi do zmniejszenia emerytury amerykańskiej. U podstaw takiego mechanizmu leży skądinąd słuszne założenie, że emerytura proporcjonalna jako niższa, nie powinna uzasadniać redukcji świadczenia. Paradoks sprowadza się zatem do tego, że świadczenie nominalnie wyższe (emerytura samodzielna) jest w kontekście regulacji WEP mniej korzystne, aniżeli świadczenie niższe (emerytura proporcjonalna). Kwestia ta leży jednak poza Umową i pozostaje w gestii prawodawcy amerykańskiego.